

ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ

Η ΣΚΛΗΡΗ ΑΝΟΙΞΗ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ της Μαριλένας Κοππά

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ των τελευταίων εβδομάδων στην Αλβανία δεν μπορούν να θεωρηθούν παρά η κατάληξη μιας μακράς πορείας που ξεκινάει πολύ πριν την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος το 1990.

Σήμερα, η διεθνής κοινότητα παρακολουθεί με έκπληξη «την έκρηξη του όχλου» (όπως αποκαλείται από τα διεθνή ΜΜΕ), η ίδια κοινότητα που όλα αυτά τα χρόνια στήριξε ένα σαθρό καθεστώς και δεν συνέβαλε στον παραιμικό βαθμό σε μια ουσιαστική μετάβαση της χώρας στη δημοκρατία, μέσω της θεμελίωσης δημοκρατικών θεσμών και κράτους Δικαίου.

Γενικά, η διεθνής κοινότητα ομαδοποίησε τις χώρες της περιοχής των Βαλκανίων, ουσιαστικά «απονευρώνοντάς» τις, εμποδίζοντας με αυτό τον τρόπο κάθε προσπάθεια κατανόησης των συγκεκριμένων κοινωνιών, με τις ιδιαιτερότητες και διαφορές τους. Για τη Δύση, τα Βαλκάνια θεωρήθηκαν ως μια ζώνη εγγενούς αστάθειας, η οποία είναι ουσιαστικά αποκομμένη από το δυτικό πολιτισμό με ό,τι αυτός εκπροσωπεί. Μια τέτοια στρεβλή προσέγγιση οδήγησε και σε σειρά παρανοήσεων σε σχέση με την Αλβανία και, κατά συνέπεια, σε σειρά λανθασμένων επιλογών.

Η συγκεκριμένη χώρα αποτελεί μια απολύτως ιδιαίτερη περίπτωση, με ουσιώδεις διαφορές από τις γειτονικές χώρες. Πρόκειται για το νεότερο κράτος των Βαλκανίων, το οποίο κατάκτησε την ανεξαρτησία του ουσιαστικά μόλις τη δεκαετία του '20. Από τότε μέχρι την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος η χώρα δεν γνώρισε καμιά περίοδο δημοκρατικής διακυβέρνησης, αλλά

αποκλειστικά αυταρχικά καθεστώτα με κορύφωση την 45χρονη κομμουνιστική περίοδο. Έτσι, από τον βασιλιά Ζόγκου πέρασε στην κηδεμονία του Μουσσολίνι και μετά τον πόλεμο στο σταλινικό καθεστώς του Ένβερ Χότζα.

Η Αλβανία είναι η μόνη χώρα στα Βαλκάνια που δεν έχει καμία δημοκρατική παράδοση, καμιά ανάμνηση συμμετοχικών διαδικασιών, γεγονός που τη διαφοροποιεί από όλες τις άλλες χώρες, όπου για μικρότερα ή μεγαλύτερα διαστήματα εγκαθιδρύθηκαν και λειτουργήσαν κοινοβουλευτικά συστήματα, ανεξάρτητα αν οι δημοκρατικές αρχές έμειναν συχνά μόνο στα χαρτιά.

Η Αλβανία, χώρα δύο φύλων, των Γκέγκηδων και των Τόσκηδων και τριών θρησκειών, μουσουλμανικής¹, ορθόδοξης και καθολικής, αντιμετώπισε σε όλη την ιστορία της ως βασική πρόκληση την επίτευξη της ενότητας του αλβανικού έθνους. Ο μύθος της αλβανικότητας, με όλες τις εθνικιστικές προεκτάσεις αποτέλεσε το βασικό μέσο κοινωνικής ενσωμάτωσης στην προοπτική οικοδόμησης του νέου κράτους. Όμως αυτό το κράτος, μετά το 1991, έπρεπε να οικοδομηθεί από το μηδέν.

Όταν το Δημοκρατικό Κόμμα ανέλαβε τη διακυβέρνηση της χώρας το 1992, στήριξε την εξουσία του σε άκρως αδύναμα θεμέλια, δηλαδή ακριβώς στην απουσία θεσμών, δημοκρατικών παραδόσεων, κοινωνίας πολιτών, αλλά και σε ένα ασθενές δίκτυο επικοινωνίας των πολιτών με το πολιτικό κέντρο. Γενικά, το καθεστώς του Χότζα κατέρρευσε αφήνοντας πίσω του το απόλυτο κενό: όλα τα δίκτυα διανομής, παραγωγής, διακίνησης, διαλύθηκαν χωρίς να αντικατασταθούν από την ιδιωτική πρωτοβουλία που δεν υπήρχε καν εν σπέρματι τα προηγούμενα χρόνια. Ήταν φυσικό λοιπόν, η μαφία και τα

δίκτυα παραοικονομίας να καλύψουν το κενό αυτό. Πάντως, η παραοικονομία είχε και θετικές επιπτώσεις: συνέβαλε –όπως και στις λοιπές βαλκανικές χώρες σε μικρότερο όμως βαθμό– στο να αποφύγουν οι πολίτες την εξαθλίωση μέσω πρωτόγονων ή/και ημι-παράνομων τρόπων αναδιανομής. Οι παρατράπεζες αποτέλεσαν την πιο χαρακτηριστική έκφραση αυτού του φαινομένου και των συνεπειών του.

Στο πολιτικό επίπεδο η κατάσταση ήταν ανάλογη. Η Δύση στήριξε με κάθε μέσο την κυβέρνηση του Δημοκρατικού Κόμματος ως μόνη λύση για την έξοδο από το κομμουνιστικό καθεστώς. Ο Μπερίσα έτυχε άμετρης στήριξης από τη Δύση, πολιτική και οικονομική, χωρίς όμως να γίνουν προσπάθειες για να οικοδομηθεί ένα κράτος με δημοκρατικούς θεσμούς και να παταχθούν οι αυταρχικές μέθοδοι διακυβέρνησης. Αντί να υποστηριχθεί η εκ των κάτω οικοδόμηση των θεσμών ενισχύθηκαν με κάθε τρόπο τα επιφανόμενα και καλλιεργήθηκαν εντυπώσεις ευνομούμενης κοινωνίας. Η επίφαση δημοκρατίας έδειξε να αρκεί στη Δύση. Κτίστηκε έτσι ένα οικοδόμημα στο κενό, χωρίς θεμέλια, χωρίς θεσμούς, χωρίς βασικό καταστατικό χάρτη. Η έλλειψη Συντάγματος αντιμετωπίστηκε ελαφρά τη καρδιά από τη Δύση που δεν έδειξε να συνειδητοποιεί τι σήμαινε στην ουσία η αδυναμία ψήφισής του.

Θα μπορούσε να λεχθεί ότι γενικά στα Βαλκάνια, η δημοκρατία παρέμεινε ένα αντιμοντέλο, μια αντίδραση στην κομμουνιστική περίοδο, χωρίς όμως να συγκεκριμενοποιηθεί το περιεχόμενό της. Η απουσία μιας αληθινά νέας πολιτικής τάξης που θα μπορούσε να υποκαταστήσει τη νομενκλατούρα έκανε την πορεία προς τη δημοκρατία συνυφασμένη με έναν αυτοσχεδιασμό και ιδιαίτερα εύλωτη στην εθνικιστική ρητορική. Ειδικότερα

στην Αλβανία, η εγκατάσταση της δημοκρατίας ταυτίστηκε με φορμαλιστική θεσμοθέτηση των κανόνων του παιχνιδιού, που οργάνωσε, επιφανειακά τουλάχιστον, την ειρηνική αναμέτρηση για την εξουσία.

Στο οικονομικό πεδίο, η «θεραπεία σοκ» που επέλεξε το νέο καθεστώς, σε συνδυασμό με την εκτεταμένη παραοικονομία δεν οδήγησε σε βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού, ο οποίος κατάφερε να επιβιώσει χωρίς στην μαζική μετανάστευση στο εξωτερικό –κυρίως στην Ελλάδα– και τα εμβάσματα που τακτικά επέστρεφαν στη χώρα. Είναι γεγονός ότι πολλά χρήματα έφτασαν στη χώρα, που όμως κατά κύριο λόγο ξοδεύτηκαν για τη στήριξη του καθεστώτος και την προεκλογική εκστρατεία του Δημοκρατικού Κόμματος. Σε καμιά περίπτωση τα χρήματα που εστάλησαν δεν απέβησαν σε όφελος του βαθιά πληττόμενου από την κρίση πληθυσμού.

Η υπόθεση των παρατραπεζών δεν έκανε τίποτα άλλο παρά να επιταχύνει τη διαδικασία κατάρρευσης του όλου συστήματος, που δεδομένων των σαθρών θεμελίων –οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών– ούτως ή άλλως κάποια στιγμή θα κατέρρεε.

Εκείνο που αξίζει να επισημανθεί είναι η έλλειψη αξιόπιστης εναλλακτικής πρότασης από την πλευρά της αντιπολίτευσης. Ένα ακόμη σφάλμα της Δύσης είναι ότι επέτρεψε στον Μπερίσα να συντρίψει την αντιπολίτευση, κυρίως με το να δεχθεί τη μακρόχρονη φυλάκιση του σοσιαλιστή ηγέτη, Φάτος Νάνο. Ο Μπερίσα, ακολουθώντας την παράδοση των προηγούμενων χρόνων, φρόντισε μέσα από διώξεις, βία και νοθεία στις εκλογές να μετατρέψει τη χώρα σε μονοκομματικό σύστημα, θέτοντας τέλος σε κάθε προσπάθεια ανάπτυξης σοβαρής αντιπολίτευσης.

Σίγουρα η αντιπολίτευση πάσχει από εσωτερικές αντιφάσεις και προβλήματα. Το Σοσιαλιστικό Κόμμα είναι διασπαρμένο ανάμεσα σε αυτούς που επιθυμούν μια σε βάθος αλλαγή στο κόμμα και σε αυτούς που παραμένουν στις παλιές θέσεις. Σήμερα, τα 11 κόμματα που απαρτίζουν το Φόρουμ για τη Δημοκρατία βρίσκονται σε σύγχυση και δυσκολεύονται να επεξεργαστούν κοινές θέσεις. Κυρίως όμως, είναι αμφίβολο τι εκπροσω-

πούν και εάν έχουν κάποιο κανάλι επικοινωνίας με τον εξεγερμένο κόσμο.

Ουσιαστικά σήμερα κανείς δεν ελέγχει τίποτα στην Αλβανία. Εκείνο που είναι πλέον σαφές είναι ότι η εξέγερση στο νότο –που διαρκώς επεκτείνεται και βορειότερα– είναι ένα γνήσιο κίνημα της βάσης που δεν ελέγχεται και δεν καθοδηγείται από τα πολιτικά κόμματα. Τα κόμματα της αντιπολίτευσης έχουν ξεπεραστεί από τις εξελίξεις τις οποίες με δυσκολία παρακολουθούν.

Όπως δείχνει πάντως σήμερα η κατάσταση, παρά τις προσπάθειες για εύρεση μιας πολιτικής λύσης στο πρόβλημα, η βαθιά κρίση της αλβανικής κοινωνίας δεν φαίνεται να ξεπερνιέται εύκολα. Στις δεδομένες συνθήκες της Αλβανίας, ο λαός μάλλον θα επιλέξει την «έξοδο» από τη χώρα παρά «τη φωνή» (κατά τον Albert Hirschman) μέσα στο σύστημα. Και αυτό είναι ιδιαίτερα ανησυχητικό.

Είναι σίγουρο ότι η κατάσταση στην Αλβανία πρέπει να ειπωθεί στο ευρύτερο πλαίσιο του αλβανικού προβλήματος στη Βαλκανική. Το Κοσσυφοπέδιο και οι δυτικές επαρχίες της ΠΓΔΜ αποτελούν εστίες έντασης που μπορεί να αναφλεγούν, συμπαρασύροντας ευρύτερες περιοχές. Όμως μια επέκταση της κρίσης εκτός των συνόρων της Αλβανίας δεν φαίνεται αυτή τη στιγμή πιθανή. Αφενός γιατί ο αλβανικός χώρος, που αναμφισβήτητα αποτελεί μια πραγματικότητα, ούτε ομοιογενής είναι, ούτε έχει κοινές θέσεις για την κρίση. Ειδικά στο Κοσσυφοπέδιο, ο Ιμπραήμ Ρουγκόβα έχει κρατήσει αποστάσεις από το καθεστώς Μπερίσα, ευθυγραμμιζόμενος με τα αιτήματα της αντιπολίτευσης. Αυτό μπορεί να ενταχθεί και στο πλαίσιο της αντιπαλότητας Πρίστινας-Τιράνων για την ηγεμονία στον αλβανικό χώρο, γεγονός που καθιστά μηχανιστική κάθε εκτίμηση για αυτόματη έλευση των Κοσοβάρων για να καταπνίξουν την εξέγερση του νότου. Από την άλλη, τα αλβανικά κόμματα στην ΠΓΔΜ τηρούν στάση αναμονής.

Φυσικά, η παράταση της κρίσης ενισχύει τα ακραία στοιχεία στο Κοσσυφοπέδιο και αυξάνει τις πιέσεις στην ψύχραιμη και μετριοπαθή πολιτική του Ρουγκόβα. Το Κοσσυφοπέδιο ελέγχεται στενά από τις σερβικές δυνάμεις. Όμως η λαθρεμπορία όπλων διαμέσου των συνόρων υπερεξοπλίζει ένα λαό

που για χρόνια είχε επιλέξει την «ειρηνική αντίσταση». Σε ό,τι αφορά στην ΠΓΔΜ, η παράταση της αλβανικής κρίσης μπορεί προοπτικά να πυροδοτήσει και εδώ ανεξέλεγκτες καταστάσεις, δεδομένου ότι το πολιτικό κέντρο στα Σκόπια έχει ελάχιστη δυνατότητα ουσιαστικού ελέγχου των δυτικών επαρχιών, όπου κατά πλειοψηφία κατοικούν οι Αλβανοί και όπου αποτελούν ένα συμπαγή πληθυσμό.

Βέβαια, οι Αλβανοί των δύο αυτών περιοχών θα έχουν πολλά να χάσουν από μια άμεση εμπλοκή στην αλβανική κρίση. Και στις δύο περιοχές, παρά τα προβλήματα και τις δυσκολίες, ο αλβανικός πληθυσμός έχει ένα βιοτικό επίπεδο πολύ ανώτερο από αυτό των ομοεθνών τους στην Αλβανία. Αλλά η παράταση της σημερινής κατάστασης μπορεί να έχει διαλυτικές επιπτώσεις και στους δύο αυτούς χώρους.

Αυτό που παρακολουθούμε όλες αυτές τις εβδομάδες στη γειτονική χώρα είναι ο αγώνας ενός λαού έτοιμου να αντισταθεί με κάθε μέσο γιατί απλώς δεν έχει να χάσει τίποτα και δεν έχει άλλο τρόπο. Στην ουσία είναι το πρώτο γνήσιο κίνημα του αλβανικού λαού από ιδρύσεως αλβανικού κράτους.

Η πορεία για την εγκατάσταση δημοκρατικών θεσμών και κράτους δικαίου είναι μακρά και αβέβαιη, δεδομένου ότι όλα πρέπει να αρχίσουν από μηδενική βάση. Αλλά κυρίως, το πρώτο βήμα πρέπει να είναι να αποκτήσει ξανά ο αλβανικός λαός την πίστη στο μέλλον και στην αξία οικοδόμησης ενός νέου κράτους. Και αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την πεποίθηση ότι η ζωή του, από υλικής πλευράς, μπορεί να γίνει καλύτερη.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. Της αίρεσης μπεκτασί, της πλέον κοσμικής τάσης Ισλάμ.

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ ΚΑΙ Η ΕΛΛΑΔΑ* του Σωτήρη Βαλντέν

Ημιτελής ειρήνη

Το 1995 αποτέλεσε σημείο στροφής για τα Βαλκάνια. Η αμερικανική διπλωματία και τα πλήγματα του ΝΑΤΟ έθεσαν τέρμα στη σφαγή στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Τα χειρότε-